

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

A1 TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERSİ UZUN TEZİ

‘DOĞUDAN BATIYA YANLIŞ İSTİKAMET’

Kılavuz Öğretmen: Şule Kaynar

Öğrencinin Adı: Oğuz

Öğrencinin Soyadı: Karaaslan

Diploma Numarası: 001129-0032

Sözcük Sayısı: 3100

Araştırma Sorusu: Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın ‘Şıpsevdi’ adlı yapıtında yanlış

batılılaşma hangi yönleriyle ele alınmıştır?

ÖZ (ABSTRACT)

Uluslararası Bakalorya Programı, Türkçe A dersi Türk Dili ve Edebiyatı alanında ele alınan bu tezde Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şıpsevdi adlı romanında yanlış batılılaşmanın etkisi/durumu vb. neden ve sonuçlarıyla incelenmiştir. Bu tezin amacı, bireylerin romanın yazıldığı toplumdaki tutum ve davranışlarında gelişen olaylar zincirini yanlış batılılaşma teması çatışı altında incelemektir. Bu inceleme süresince başta Meftun olmak üzere odak figürlere başvurulacaktır. İki bölümden oluşan tezin birinci bölümünde yozlaşma, modernite ve eğitim konularının üzerinde durulurken ikinci bölümde ise evlilik ve sosyal adaletsizlik incelenmiştir. Tezin sonucunda odak figürün içinde bulunduğu yanlış batılılaşma sanrısında bireysel ve toplumsal faktörlerin etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Öz Sözcük Sayısı: 97

İÇİNDEKİLER

Öz (Abstract).....	2
1. Giriş.....	4
2.Yanlıı Batılılaıma.....	6
2.1 Yozlaıma, Modernite ve Eğitim.....	6
2.1.1 Yozlaıma.....	7
2.1.2 Modernite.....	10
2.1.3 Eğitim.....	12
2.2 Evlilik ve Sosyal Adaletsizlik	15
2.2.1 Evlilik.....	16
2.2.2 Sosyal Adaletsizlik.....	18
3. Sonuç.....	20

1.GİRİŞ

1964 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'unda dünyaya gelmiş Hüseyin Rahmi, genç yaşından itibaren edebi kurgular üzerinde çalışmaya başladı. Ahmet Mithat Efendi'nin rehberliğinde bir yazar olma yolunda ilerleyen Hüseyin Rahmi, Servet-i Finun sanatçılarıyla aynı dönemi paylaşırsa bile konuları Anadolu'dan uzaktır ve toplum için sanat anlayışını benimsemiştir. İstanbul toplumunun yönlerine mizahi ve eleştirel bir bakış açısı getiren bir bakıma realist bir yazar diyebileceğimiz Hüseyin Rahmi, 1911 yılında kaleme alınmış Şıpsevdi adlı romanında Paris'te pek de derinlemesine sindiremediği bir eğitim sonrasında İstanbul'a geri dönen Meftun odak figürü üzerinden yanlış batılılaşmayı derinlemesine incelemiş, toplumsal mizah üzerine bir eser ortaya koymuştur.

Türkçe A Dersi Uzun Tezimde Şıpsevdi adlı yapıtta yanlış batılılaşmanın hangi yönleriyle ve nasıl ele alınacağını iki ana bölümde inceleyeceğim. Bu süre zarfında alıntılar ve göndermelerle temellerlendirmeler dışında, romanın üstümde bırakmış olduğu bireysel izlenimlerimden de faydalanıyor olacağım.

Yanlış batılılaşmayı inceleme sürecimde romanın olay örgüsünü kronolojik bir sırada da ele alıp Hüseyin Rahmi'nin ortaya koyduğu neden - sonuç ilişkilerinden bahsedeceğim.

Tezin birinci bölümde,

Yanlış batılılaşma yozlaşma, modernite ve eğitim alt başlıklarında incelenmiştir.

Tezin ikinci bölümde ise,

Yanlış batılılaşmanın evlilik ve sosyal adaletsizlik üzerindeki etkileri tartışılmıştır.

Bu tez çalışmasında, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şıpsevdi adlı romanında, yanlış batılılaşmanın toplumsal ve bireysel etkilerinin ve yönlerinin nasıl irdelendiği ortaya konulmuştur. Yapılan incelemelerde, bireylerin batının kültür ve geleneklerini nasıl bir biçimde yanlış yorumladığı ve belli başlı sadece göze ve yüzeysel bir estetik anlayışına hitap eden öğelerle içinin doldurulduğu irdelenecek, Hüseyin Rahmi'nin de derinlemesine vurguladığı gibi kendi toplumumuzun örf ve adetlerinin önemi tartışılacaktır.

2. YANLIŞ BATILILAŞMA

2.1 YOZLAŞMA, MODERNİTE VE EĞİTİM

Meftun odak figürünün başta yemek ve üslup olmak üzere bir çok konuda Batıda uygulanagelen adetleri ve teorik bilgileri derinlemesine bir anlayış olmadan ailesine dayatması romanın genelinde görülen bir durumdur. Meftun -her ne kadar Paris'te belli bir süre kalmış ve eğitim görmüş olsa da- bu eğitimi tam anlamıyla kavrayamamış ve sindirememiştir. Paris'te kaldığı süre zarfında Batı'yı derinlemesine anlamak yerine o bölgenin argo sözcüklerini öğrenme ve sokak kültürünü tanıma yolunda gitmiştir. Meftun'un bu batıyı yanlış yönleriyle yüzeysel bir biçimde algılama ve bunu aynı biçimde bir estetikle yansıtma eğitimin gereksinimlerini sağlayamama ve yozlaşma olurken, Osmanlı İstanbul'unun büyük bir kısmının Batı'ya gitmiş insanlara ya alafranga kültürüne bürünmüş züppe ya da eğitimi tam teşekküllü sindirmiş, sözü dinlenilesi bir insan şeklinde yaklaşmaları da roman genelinde görülen bir yaklaşımdır ve bu da yozlaşmanın diğer tarafını oluşturur. Eğitimin sindirilememesi ve Batı'ya duyulan bir bilinmezlikle abartma sonucu oluşan bu iki taraflı yozlaşma haricinde modernite anlayışı da Meftun'un alafrangaya getirdiği -ya da kendi getirdiği sandığı- yorumu üzerinden tartışılmıştır. Modernite bir tarafa göre kendi örf ve adetlerini reddedip tamamen batılılaşma sayılırken bir taraf da irtica düşüncelerinden kurtulamayarak geri kalmışlığı sürdürmekte, alafranga kültürüne nefret duymaktadır. Hüseyin Rahmi, toplumda arası neredeyse hiç bulunmayan bu iki ayrı kutbu yanlış batılılaşma çerçevesi altında yozlaşma, modernite ve eğitim yönleriyle ele almıştır.

2.1.1 YOZLAŞMA

Yozlaşma, Şıpsıevdi çerçevesi altında belli bir sosyokültürel düzenin başka vaatler ve ya arzular çerçevesinde bozulması olarak yorumlanabilir. Meftun, kendi hayat düzeninde ve bakış açısında hem sosyokültürel açıdan hem de maddiyat konusunda bir yozlaşma yaratırken ailesini bu normlar içinde şekillendirmeye zorlar. Hüseyin Rahmi okuyucuya Meftun’u tanıttıktan bir süre sonra Meftun’un alafranga ahlakını ve normlarını tanıtırken Meftun’un evlilik hakkındaki düşünceleri sayesinde aslında yeri gelince yüzeysel alafrangalığın perdesi altında gizli saklı çıkar ilişkileri kurabileceğini görüyoruz. Bu noktada Meftun’un roman genelinde ‘mühim’ çevreler ve insanlar çevresinde oluşturduğu tavrın derinlemesine sindirelememiştir.

‘Toplum için sanat’ anlayışının temel ilkelerinden biri olan toplumun kültür düzeyini arttırmak olduğu için, Hüseyin Rahmi romanın daha geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmesi amacıyla yer yer bilgiler vermekte, böylece alafrangalık anlayışının farklı yönlerini ortaya koymaktadır. Bu yönlerin tanıtımı Meftun’un alafrangalık konusundaki yozlaşmasının betimlenmesine zemin hazırlamıştır. Hüseyin Rahmi, Meftun ve onun gibilerin benimsediği alafrangalığın topluma yansımalarını şu cümlelerle anlatmıştır;

‘ Bu soylu sınıftan alafrangalarımız Avrupa’dan ülkemize şıklık, kumar, dans, güzel sözler söylemek gibi salon hünerlerinden başka bir şey getirmediler. ‘ (Şıpsıevdi, Sayfa 8)

‘Alafrangadan, bizim muhtaç olduğumuz şeyler yalnız o ‘poz’lar, o ‘jest’ler, ‘kostüm’ler değildir. Yüzeysel olarak davranışları taklit etmeye maymunların bile yeteneği var’ (Şıpsıevdi, Sayfa 9)

Alıntılarda da belirtildiği gibi, Meftun da bu alafranganın yozlaşmış furyasına kapılmış durumdadır. Meftun bu durumda tek camlı gözlüklerle, softa adetleri ve teorik bilgilerin estetik içeren uygulamaları ile kendini böyle bir sanrı içine kaptırmış, ailesini de kendi kültürlerinden koparma gibi bir çaba içine girmiştir.

Hüseyin Rahmi, Meftun'un yüzeysel alafrangalık anlayışı ile yozlaşması ve bu sanrıyı yaymasını şu cümlelerle okuyucuya yansıtmıştır;

'Meftun'un elinde alafranga adetler, ve servis emrinde kendine kılavuz edindiği Savoir-Vivre kitabı vardı. Her işte bu esere başvurarak bir sayfasını açar, yapılması gereken şeyleri tayin eylerdi. Kız, bir kahve getirse Meftun derhal gözlerini açarak 'senin bu kahveyi sunu tarzın şu satırdaki tarife uymuyor...' (Şıpsevdi, Sayfa 53)

'Mesela aşçı Zarafet Abla'ya potage aux d'Asperges, Homard a la Bordelaise, Volaille demi-deuil, Bouf froid en gelee türünde alafranga yemekler pişirtmek için saatlerle tarifte bulunuyor...' (Şıpsevdi, Sayfa 49-50)

Meftun'un bu noktada böyle bir tavır izlemesi ile yozlaşmış alafrangalık yansıtılırken, zarın diğer yüzü, Meftun'un örf ve adetlerine bağlı ailesi bu düşünlerin ne kadar sapkın olduğunu ortaya koyarlar. Meftun'un ailesi romanın genelinde her ne kadar bazı dogmalarla sınırlanmış olsalar da, örf ve adetlerin önemini sembolize ederler. Doğudan batıya böyle bir gidişin olmaması gerektiğini vurgularlar. Hale hazırda alışlagelen adetlerin güzelliğini ve doğallığını savunurlar. Meftun, evde eğitime

başladığı süre zarfında ailesi onu dinlermiş gibi yapıyor, derslerin bitmesini bekliyorlardı. Meftun evdeyken zorla oturan sofralar o evde değilken kalkıyor, yer sofraları kuruluyordu. Bu kasıntı düzen devam ederken büyüklerden ilk tartışma başlatan Meftun'un büyükannesi Şekure Hanım oldu. Temizlik konusundan yemeğe sürüklenen tartışmada Şekure Hanım'ın tavrı ve gelinen radde şu cümlelerle okuyucuya aktarılmıştır;

'Eline çatal bıçak almamış bir aileyi alafrangadan usandıran bu güçlükler, bütün bu kaçınılmaz törenlerle yemek yemeye alıştırmak, zor olduğu kadar da gülünç bulunduğu Meftun hiç önem vermiyordu. Kadın ninesinin, annesinin, teyzesinin şikayet, korku ve nefretlerine asla kulak asmayarak beyefendi hepsinin eline çatalı bıçağı dayadı.' (Şıpsevdi, Sayfa 54-55)

'Oh canım alaturka. Anandan, babandan gördüğünden şaşma... İnsan böyle tatlı tatlı yiyor... İçine siniyor, ne yediğini biliyor' (Şıpsevdi, Sayfa 55)

Sonuçta, roman genelinde alafrangalığın türlerinin tanıtımından sonra gelişen olaylar zinciri yanlış batılılaşmanın sonucu bir yozlaşma olduğunu okuyucuya yansıtmıştır. Bu noktada Meftun kendi kültür ve geleneklerini küçümserken Batının asıl alınması gereken yönlerinden çok göze hitap eden öğelerini uygulamaya geçiren Meftun, Doğu ile Batı arasında, ikisinin de özüne de vakıf olmayarak, yozlaşmış bir kültür ve örf düzeni içindedir.

2.1.2 MODERNİTE

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şıpsevdi adlı romanı yanlış batılılaşmayı okuyucuya yansıtmaya sürecinde toplumun bir çok farklı kesiminden insanı sergiliyor. Eski örf ve adetlere sadık kalan, sadık kalmak ötesinde onlarla mutlu ve huzurlu olan bir kesim ve başta odak figür Meftun'un da onlardan biri olduğu Batılılaşmaya çalışan, ama bu işi de tam anlamıyla kavrayamamış bir kesim olmak üzere bir genellemeyle ikiye bölünmüş toplum yapısını sergileyen Hüseyin Rahmi, bu iki zıt ucun da kendine göre irticalıklarının ve ya reformlarının ne kadar çatıştığını ortaya koyar. Modernite başlığı, yanlış batılılaşma çerçevesi altında, kendisini en iyi Meftun ve ailesinin akşam yemeklerinde ortaya koyar. Bu süreçte, başta erkek kardeşi Raci olmak üzere tüm ailesini bir sınav ve kurstan geçiren Meftun, yemek hususunun mutfağından sofraya düzenine kadar her ayrıntısına referans aldığı belli başlı kitaplar çerçevesinde karışmaktadır. Modernite diye kabul edilen ve pek de derinlemesine anlaşılmayan bu sofraya düzeni aile için bir kabus, Meftun için ise alafranga bir beyefendi olmak yolunda bir adımdır. Hüseyin Rahmi, Meftun'un pratik görgü kuralları başlıklı eğitimi sırasında yönelttiği soruları ve sonrasında gelen ailesinin yaşadığı güç anları dile getirir;

' Farzet ki mükellef bir alafranga sofrada bulunuyoruz. Kibar madamlar, mösyöler de var. Ortaya bütün bir tavuk geldi. Bu tavuğun yiyecek olanlara paylaşılması da sana havale edildi. Böyle bir durumda bulunduğun zaman ne yapacağını bana tarif et..' (Şıpsevdi, Sayfa 87)

Meftun'un bu soruları üzerine Raci'nin verdiği spontane ve doğaçlamala yanıtlar ve yemeklerin birinde Raci'nin isyanı bu yozlaşmış modernite furyasının gerginliğini arttırır. Raci'nin kendisine hiç yemek düşmemesi ve yemekelerden karşı aç kalkması sonucunda masaya bir kadın gibi kuşanmış bir biçimde katılması Hüseyin Rahmi'nin mizahi eleştirel bakış açısının bir örneğidir. Bu furyanın saçmalığını bu kadar somutlaştırarak ortaya koyması okuyucu üzerindeki etkiyi arttırmaktadır. Modernleşme yanılısaması Raci - Meftun ilişkisi dışında Kadın Ninenin yaşadıklarıyla da okuyucuya yansıtılır;

‘ Meftun'un evin yaşam biçimi alafrangaya döküleli tandır ortadan kaldırılmış; ona karşılık soba kurulmuş olduğundan zavallı Kadın Nine artık yoluyla ne leblebilerini ısıtabiliyordu, ne dizlerini... Turşu lapasını sorarsanız işte ona büsbütün hasret kalmıştı. Meftun, bu lapayı evde pişirtmek değil, ismini bile ağzına aldurmuyordu. ‘ (Şıpsevdi, Sayfa 72)

Ninenin bu isyanı sonrası Meftun ile yapılan konuşmalar ve Meftun'un Kadın Ninenin ömrü boyunca alışık geldiği adetleri yalanlayan, ‘modernite’ çerçevesi altında yozlaşan ve iki kültür arasında -birisini yüzeysel ve görsel açıdan kabullenirken, diğerini sorgusuz sualsiz dışlayarak- gidip gelen Meftun'un aslında Hüseyin Rahmi'nin en başında bahsettiği ‘kumardan ve gösteriştten başka bir şey getirmeyen’ alafrangalara mensup olduğunu bu olaylar örgüsü okuyucuya kanıtlamıştır.

2.1.3 EĞİTİM

Eğitim konusu, yanlış batılılaşma olgusunda en büyük sanrılara düşülen konudur. Batıda eğitimin bir genelmeyle Doğuya göre çok daha gelişmiş ve sistematik olduğu o dönem için su götürmez bir gerçektir. Ayrıca dönemin Osmanlı'sında Avrupa yüzü gören insan sayısı çok azdır. O alafrangalığa ve o toprakların çevresine tanık olanlar -ne kadar sindirip sindiremediği önem taşımamak suretiyle- belli bir çevreden ilgi ve beklenmedik bir derecede saygı göstermekte; bu durum da eğitimi sindirememiş 'alafrangalar' yozlaşır ve zaten şekillenmemiş değer yargıları çarpıklaşır. Hüseyin Rahmi, Meftun karakterini ve eylemlerini anlatırken -toplum için sanat anlayışında çalışan yazarların bilgiledirme tekniğine uygun biçide- Meftun'un Paris'teki eğitim anılarını anlatır. Meftun, Avrupa yüzü görmemiş ailesini eğitimi sürdürdüğüne inandırarak Paris'in gece ve sokak hayatına kaptırır ve dil ve onun dışındaki eğitimlerini çok yüzeysel bir anlayışla devam ettirir ve hepsini tamamlayamaz.

Hüseyin Rahmi, eğitimin çift taraflı bir özveri olduğu mesajını Meftun karakteri üzerinden yansıtır. Çevrenin, alafrangalığın ve sosyokültürel değerlerin uygulamaların eğitim ve öğretime katkısı su götürmez bir gerçek olsa bile, bu değerleri katabilmek bireyin elindedir. İnsan vizyonun kapılarını kapatırsa ne Avrupa yaşantısı ne de oranın eğitimi katkısız kalır. Hüseyin Rahmi, yanlış batılılaşmayı inceleme sürecinde Meftun karakteri üstünden verilen donanımların nasıl alınmadığını, ama bir o kadar da alınmış gibi tavır sergilenebileceğini okuyucuya yansıtmıştır.

Eğitim tartışması, yanlış batılılaşmanın tüm etkilerinde görüldüğü gibi, Meftun figürünün tanıtımında başlar. Kendi dönemi yazarları ve hocası Ahmet Mithat Efendi'nin amacıyla benzeşen bir amaçla toplum için sanat gayesinde olan Hüseyin Rahmi, romanın başında ve olay örgüsünün aralarında olmak üzere genel kültüre ve karakterlere yönelik, olay örgüsünden ve romanın kendi akışından soyut bilgiler verir. Meftun'un alafranga eğitimden faydalanışı(!) şu cümlelerle okuyuculara yansıtılmıştır;

'Meftun her hafta bir yalan mektupla kandırarak o yabancı diyarlarda girmeye imkan gördüğü yerlerden hemen dolaşmadığını bırakmadı. Fakat hep alargadan dolaşiyor; sabit bir istekle hiçbir yere giremiyor; dinleyici sırasında bulunulabilecek kurumları, üniversiteleri dolaşiyor; hiç kitap açmadan zahmetsizce, kulaktan bir alim oluverip meydana çıkmak istiyordu.' (Şıpsevdi, 64)

Meftun'un eğitim süreci, Paris'in sokak kültürünü öğrenerek devam etti ve bu noktada Hüseyin Rahmi, eğitim için tüm olanakları sunulmuş Meftun figürü üzerinden yanlış batılılaşma sorununu okuyucuya yansıtmıştır. Batı ile Doğu arasındaki iletişim ve kültür kopukluğu, Batı'nın çok abartılması ve ya çok hor görülmesi dışında, oldukça görselliğe ve yüzeyselliğe dayalı bir ilişki yaratmıştır. Bu ilişki, Meftun gibi alafrangaların oluşumuna yol açmakla birlikte, onların alaturka kültürüne olan tavrını daha da sivrileştirmiştir. Bütün bu öz kültürünü reddetme ve yüzeysel alafrangalıkla toplumun üst kesiminin çoğunluğunun bu tarz alafrangalara olan ilgi ve alakası, Batı Medeniyetine uzak İstanbul'da bu tarz alafrangaların artmasını sağlamış, bunun yanında da Batı'yı yanlış anlarken Doğu'dan uzaklaştırmayı beraberinde getirmiştir. Meftun'un kavradığı -veya odaklandığı- eğitimin içeriği Şıpsevdi'de şu cümlelerle dile getirilmiştir;

'Meftun bu şarlatanlık özelliklerinin hepsine sahipti, yazarlardan, şairlerden, tarihçilerden, bilginlerden, alimlerden en ileri gelenlerle bunların en meşhur eserlerinin isminlerini ezberlemişti. Her neden konu açılrsa bir fihrist cetvelinden ileri varamayan bilgisiyle hemen söze atılır, tatsız tuzsuz lakırtı karıştırırdı.' (Şıpsevdi, 66-67)

'Fakat bu defter sayfalarının büyük kısmını ciddi kayıtlardan çok ziyade 'argo' lisanı değişimi türünden boş şeylerle doldururdu.' (Şıpsevdi, 67)

Meftun, aynı Hüseyin Rahmi'nin tarif ettiği alafranga sınıfına uyduğunu bu tavırlarıyla bir kere daha göstermektedir. Paris'in belli başlı hastanelerinin önünden sırf 'Orada bulundum' diyebilmek ve duyabiliyorsa bir kaç sözcük duyabilmek için bulunan Meftun odak figürü, bu noktada Paris gibi Batı medeniyetinin önemli kentlerinden biri olan bir yerde cehaletini aşamamış, hatta su yüzüne getirdiği, belli başlı konuşmalarda kullanabileceği alafranga bilgiler ve alaturka düşmanlarıyla bir yanılısama içine düşmüştür. Eğitim, roman genelinde yanlış batılılaşmanın en çok tartışıldığı hususlardan birisidir ve odak figür Meftun buna en iyi örnektir.

2.2 EVLİLİK VE SOSYAL ADALETSİZLİK

Hüseyin Rahmi'nin Şıpsevdi adlı yapıtında evlilik ve sosyal adaletsizlik kavramları birlikte, olay örgüsünün daha ilerleyen kısımlarında şekillenmeye başlamıştır. Meftun'un zengin yakınlarla sahip olma arzusu ilk başta kız kardeşlerini evlendirme hususu ile boy gösterirken, sonra bu maddiyatçı yaklaşım farklı bir boyut kazanmıştır. Meftun, bir süre sonra Kaşıkçılar Kahyası Kasım Efendi'nin servetine sahip olabilmek için yanıp tutuşurken kızı ile evlenmek ister. Bu durum, batılılaşmanın Meftun figürü tarafından tamamen maddi bir hal aldığı göstermekle birlikte, alaturka ahlak anlayışını elinin tersiyle itmesinin zararlarını da okuyucuya yansıtmaktadır. Maddiyat açısından ilişkileri değerlendirme ve buna göre bir hayat şekillendirme, alaturka kültürünün alışıktığı ahlak anlayışı ile zıtlılaşmaktadır. Bunun yanında sosyal adaletsizlik ise kendini -yanlış batılılaşmanın birçok sembolünde olduğu üzere- somut ve yüzeysel öğelerle belli etmektedir. Hüseyin Rahmi -tek sosyal adaletsizlik olmamak üzere- birçok konuda çok detay ve belirli bir nitelik taşımayan olgu veya objeleri insanların düşünce, hayat ve diyalogları içerisinde abartılı biçimde kullanarak bir tür ironi yaratmıştır. Hüseyin Rahmi'nin bu biçimsel tavrı bir taraftan mizahi anlatımını ön plana çıkartırken diğer taraftan topluma üstü kapalı ve etkili eleştiriler getirmesine olanak sağlamıştır. Mizahi dilde getirilen eleştiriler -roman genelinde de görüldüğü üzere- figürlerin yaşantılarının ve olay örgüsünün içine olabildiğince çok sindirilmiştir. Eleştirileri bu şekilde roman geneline yayma ise yazara olabildiğince nesnel görünen bir dille okuyuculara direkt eleştirdiği hususları yansıtmamış , onların kavramalarına olanak sağlamıştır. Evlilik ve sosyal adaletsizlik kavramları roman içine aynı tarif edildiği gibi okuyucuya yansıtılmış,

ve yanlış batılılaşmanın alaturka kültürünün kendi içinde sağlam temellere oturttuğu bu anlayışların nasıl çarpıtıldığı ortaya konulmuştur.

2.2.1 EVLİLİK

Şıpsevdi romanında evlilik olgusu, kendini daha adı geçmeden kadın erkek ilişkilerinde ve kadınların ‘evliliğe hazırlanma’ durumunda belli etmektedir. Meftun kardeşi Lebibe’nin Kaşıkçılar Kahyası Kasım Efendi’nin oğlu ile flörtleştiğini öğrenince olaya bir çok farklı açıdan yaklaşır. Öncelikle, alafranganın ona veremediği ahlak ve etik kurallarının yokluğu bir kere daha ortaya çıkar. Alafranga edası ile sosyal yaşamını sürdüren Meftun, alaturka kültüründen daha entrikalı işlere kalkışır. Eleni ile entrikalara kalkışan Meftun, Lebibe ile Mahir arasındaki flörtleşmenin haberdarında olan Meftun bu entrikaları dışında Lebibe hakkına onun kendi karar mekanizmasını soyutlayarak kararlar verir, onun adına planlar yapar ve hiç bir zaman dinlememiş derslerinin faydasına pay çıkarır. Meftun’un bu işleyişe karşı olan tavrı şu cümlelerle anlatılmıştır;

‘Meftun zengin bir enişte edinebilmek için Lebibe’nin terbiye ve eğitimine son derecede önem verdiğiinden aile fertlerinin tamamına mahsus olan ‘Ameli adab-ı hayat’ dersinden başka kardeşine özel olarak faydalı bilgiler öğretiyordu.’ (Şıpsevdi, 123)

'Ben Lebibe'ye daha tam koketri dersi vermedim. O kendinden beklenmez bir cesaretle komşunun oğlunu nasıl avladı?.. Acaba giyinmek, gezinmek, sevmek vesaire hususlarında yarım yamalak anlattığım derslerin bu işte bir etkisi oldu mu? Hay hay...' (Şıpsevdi, 126)

Meftun'un bu tavırlarının da gösterdiği üzere batının evlilik anlayışından bir pay alamamış Meftun, kız kardeşinin ancak kendisi belli bir eğitim verdikten sonra evlenebileceği gibi bir sanrıya düşmektedir. Hüseyin Rahmi, Meftun'un bu yanılısına ve çarpıklaşmış alafrangalık sürecini geliştirirken evlilik konusunda önce Lebibe'nin Mahir'le olan ilişkisini tartışırken, sonrasında Meftun'un kendi evliliğini tartışmaktadır.

'Meftun evlilik bağı kurmak arzusuyla yanıp yakıldığı zatla konuşma şerefine ulaşmak için üçüncü mevkie oturmayı yarım saatçik olsun 'menajeri' dediği o kompartımanlarda vakit geçirmeyi bir türlü göze alamıyordu.' (Şıpsevdi, 137)

Meftun ilk başta kız kardeşlerinin mektuplarını ve ilişkilerini takip ederek roman genelinde evlilik kavramını çarpıklaştırmıştır ve batıdan bu konuda hiç bir medeniyet almadığını göstermektedir. Meftun'un değer yargılarının önceliği şu cümlelerle anlatılmıştır;

' Meftun psikolojideki olanca bilgisiyle bu iki genci incelemeye koyuldu. İncelemesinde ilerledikçe bunları kayınbiraderliğe layık bulmamaya başladı. Ne çare ki biri milyonerzade idi, diğeri de onun akrabasından bulunuyordu.' (Şıpsevdi, 158)

Meftun'un bu iki genci araştırma sürecinde yer yer kurduğu hayaller, Hüseyin Rahmi tarafından oldukça etkili bir dille yansıtılmakla beraber -daha önce bahsedilen mizahi eleştiri sanatını amaçlayarak- çok küçük hususlar Meftun'un hayallerinde abartılı bir biçimde anlatılmıştır. Meftun, incelemesinde bu gençlerle ilgili kötü duyular olsa da kendini bunları umursamamaya şartlamıştır.

Kasım Efendi'nin servetini duyunca onun cimriliğinden de rahatsızlık duymamaya başlayan Meftun, evlilik kurumunu tamamen maddi bir boyuta taşımış ve ne alaturka, ne alafranga kültüre uymayan bir biçimde Kasım Efendi'nin kızına talip olmuştur. Bu sırada bu servetin varisi olduktan sonra metreslerle gezmeyi planlayan Meftun, batıdan hiç bir değer alamadığını ve ahlak yoksunu olduğunu göstermiştir.

2.2.2 SOSYAL ADALETSİZLİK

Yanlış batılılaşmanın son olarak incelendiği alt başlık olan sosyal adaletsizlik, kendini evlilik olgusunun içinde gösterir. Meftun'un evdeki tavırları -her ne kadar daha düşük ekonomik şartlarda yaşayan sınıf yoğun olarak gösterilmese de- yüzeysel üst sınıf anlayışını okuyucuya yansıtmaktadır. Kendi okuduğu(!) kitaplara ve ya alafranga görgüsüne(!) uygun davranan ve durumu iyi olan herkes onun için saygıya değer olabilir. Bu kıstaslar evlilik kavramının gelişmesiyle birlikte genişler, ve insanların hiç sempati duymadığı, aşırı cimri Kasım Efendi'ye karşı duyduğu tutku ile artık tek kıstasının para olduğunu gösterir. Meftun'un Kasım Efendi'ye karşı olan bu aşırı ilgisi onun toplumdaki

insanları nasıl sınıflandırdığını göstermekle kalmaz, aynı zamanda kendini üst sınıf zanneden bir adamın ne kadar küçük düşebileceğini okuyucuya gösterir.

Kasım Efendi ile bağ kurmaya çalışan Meftun, kendi ne kadar küçük duruma düştüğünü bilmeden alt kesimi aşağılar. Roman genelinde sosyal adaletsizliğin en çok somutlaştırıldığı yerler faytonlardır. Sınıflara göre ayrılan yerlerde hep birinci sınıfta seyahat eden Meftun, üçüncü ve ikinci sınıfa bilenlere neredeyse aşağılık gözüyle bakmaktadır. Hüseyin Rahmi, Meftun'un alafrangalık çatısı altında yarattığı sosyal adaletsizliği şu cümlelerle okuyucuya aktarmıştır,

'Haydi kokuya, bir kasapla, bakkalla gövde gövdeye, diz dize, omuz omuza oturmaya razı olsun. Haydi kısa ve belirli bir müddet için her rahatsızlığa tahammül etsin... Lakin eşten dosttan, daha fenası alaycı düşmanlardan bazıları Meftun'u üçüncü mevkide görürlerse beyin birinciden üçüncüye bu düşme hızına ne mana verirler?' (Şıpsevdi, 137)

Meftun'un bütün bu tavırları onun alt kesimi aşağılamasıyla birlikte ciddi anlamda medeni bir entellektüelliğe de ait olmadığını göstermiştir. Hüseyin Rahmi, sosyal adaletsizlik kavramını Meftun figürü üzerinden ele almış, mizahi dili ile bahsetmiş olduğu alafrangalara göndermelerde bulunmuş, yanlış batılılaşmayı eleştirmiştir.

SONUÇ

Hüseyin Rahmi'nin Şıpsevdi adlı romanında, yanlış batılılaşma çeşitli açılardan ele alınmış ve mizahi bir dille eleştirilmiştir. Tezde odak figürlerin içinde bulunduğu durumlar yozlaşma, modernite, eğitim; ve evlilik ve sosyal adaletsizlik olmak üzere iki ana başlık (ya da bölüm) altında değerlendirilmiştir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şıpsevdi adlı yapıtı yanlış batılılaşmayı figürlerin yaşantıları ve kişilikleri içine işlemiş, etkin bir şekilde okuyucuya yansıtmıştır. Yazar, kurmaca gerçeklik içerisinde eleştirilerini okuyucuya yansıtırken bu sırada 'toplum için sanat' anlayışından dolayı okuyucuyu bilgilendirmiş, toplumun entellektüel birikimini arttırmaya yönelik emek sarf etmiştir. İstanbul uzamı kullanılan roman, seslenmeye arzuladığı kitleye alışıldık uzamla daha rahat seslenmiştir.

Meftun'un roman boyu yaşadığı karmaşalar, mutluluklar ve çöküntüler roman genelinde bir neden sonuç ilişkisinden öte bir ağ oluşturmuş, bu şekilde okuyucuya yanlış batılılaşmanın her yanı detaylı bir biçimde yansıtılabilmıştır.

Sonuç olarak Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şıpsevdi adlı yapıtında yanlış batılılaşmanın alaturkaya da alafrangaya da hakim olamamaya yol açmasıyla birlikte, görselliğin bir değer yargısı olarak boy gösterdiği yanılsama yarattığı ortaya konulmuş, odak figür üzerinden romanın yazıldığı zamanın o tip alafrangalarına eleştiriler getirilmiştir.

KAYNAKÇA

Gürpınar, Hüseyin Rahmi, Şıpsevdi, Everest Yayınları, İstanbul, 2012